

Meertaligheid in het basisonderwijs

Verslag van onderzoek naar de integratie van meertalige didactiek in het basisonderwijs naar aanleiding van het traject Curriculum.nu

Onderzoeksstagiair: Aline Masselink
Studentnummer: 6945732
E-mail: a.masselink@students.uu.nl
Onderwijsinstelling: Universiteit Utrecht
Opleiding: MA Meertaligheid en taalverwerving

Stagebedrijf: Nationaal expertisecentrum voor leerplanontwikkeling (SLO), Enschede
Stagebegeleider SLO: Joanneke Prenger
Stagedocent UU: Jacomine Nortier
Utrecht, april 2020

Met dank aan: Piet van Avermaet, Anne van Buul, Joana Duarte, Frederike Groothoff, Mirjam Günther, Gerrit Jan Kootstra, Hanna Kuijs, Brigitte Waelpoel-Vogten en Willemijn Zwart

Samenvatting

Meertaligheid is een realiteit in de Nederlandse samenleving. Om het meeste te kunnen halen uit deze meertalige realiteit, is het belangrijk dat deze meertaligheid ook in het onderwijs een plaats heeft. Om die reden heeft het traject Curriculum.nu voor het vak Nederlands een bouwsteen Meertaligheid en cultuurbewustzijn geformuleerd. Hierin wordt gesteld dat leerlingen moeten leren wat het belang van het Standaardnederlands is in deze meertalige samenleving en leren wat de waarde is van taal, taalvariëteiten en cultuur voor de eigen identiteit en die van anderen. Wanneer de voorstellen van dit traject worden goedgekeurd door de tweede kamer, zullen er kerndoelen moeten worden geformuleerd waarin deze meertaligheid terugkomt.

Dit onderzoek inventariseert aan de hand van interviews met leerkrachten en experts op het gebied van meertaligheid hoe zulke kerndoelen eruit moeten zien, op welke manier zij meertaligheid graag terug zouden willen zien in het curriculum en wat daarvoor nodig is. Aan de hand van vier thema's beantwoorden zij deze vragen. Uit hun antwoorden blijkt dat in de klas meer aandacht aan meertaligheid moet worden besteed om op die manier een positieve attitude te creëren bij de leerlingen. De leerkrachten en experts noemen in de interviews al vele voorbeelden van onderwijsconcepten en lesactiviteiten die als voorbeeld kunnen dienen voor wanneer de bouwsteen geïmplementeerd wordt. Maar om dat te kunnen doen, is er allereerst meer kennis over meertaligheid nodig bij zowel toekomstige als zittende leerkrachten. Ook bij de Pabo's en uitgeverijen is meer kennis nodig, om zo de leerkrachten de juiste handvatten te bieden om de theorie over taal te kunnen toepassen in de praktijk. Om de implementatie van een dergelijke bouwsteen succesvol te laten verlopen, is het belangrijk dat alle partijen die zich bezighouden met het onderwijs doordrongen zijn van de achtergronden bij meertaligheid en het belang van meertaligheid voor de identiteit.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Theoretisch kader	6
2.1 Curriculum.nu	6
2.2 Definitie meertaligheid	7
2.3 Meertaligheid in het onderwijs	7
3. Methode	9
3.1 Participanten	9
3.2 Vorm interviews	10
3.3 Thema's interview	11
4. Resultaten	11
4.1 Thema 1: Van bouwsteen naar kerndoel	12
4.1.1 Kennis en vaardigheden	12
4.1.2 Vormgeving kerndoel	13
4.1.3 Deelconclusie	13
4.2 Thema 2: Professionalisering leerkrachten	14
4.2.1 Vereisten leerkrachten	14
4.2.2 Professionalisering Pabo	16
4.2.3 Relevantie scholen	17
4.2.4 Deelconclusie	17
4.3 Thema 3: Huidige onderwijspraktijk	18
4.3.1 Meertalige onderwijsconcepten	18
4.3.2 Meertalige lesactiviteiten	19
4.3.3 Deelconclusie	20
4.4 Thema 4: Lesmateriaal	21
4.4.1 Apart lesmateriaal of geïntegreerd	21
4.4.2 Boodschap uitgevers	21
4.4.3 Deelconclusie	22
5. Conclusie en discussie	22
6. Literatuur	23
7. Bijlagen	25
<i>Bijlage 1: Interviewvragen</i>	25

1. Inleiding

Nederland kent steeds meer een multiculturele en meertalige samenleving (Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, 2018). Het CBS (2020) constateerde dat op 1 januari 2020 24,3% van de Nederlanders een migratieachtergrond had. Hieronder vielen zowel eerste generatie migranten (in het buitenland geboren) als tweede generatie migranten (ouders in het buitenland geboren). Daarnaast kent Nederland zelf ook meerdere officiële talen en erkende regionale talen. Ondanks de grote taalvariatie in Nederland, is er nog altijd sprake van een eentalige Nederlandse insteek in het onderwijs (Duarte, 2020). Dit terwijl onderzoek juist uitwijst dat een meertalige didactiek positieve effecten heeft op de (Nederlandse) taalontwikkeling van kinderen met een anderstalige achtergrond én op de attitude van Nederlandstalige kinderen ten opzichte van andere talen en culturen. Bovendien laat onderzoek ook duidelijk zien dat een eentalig taalbeleid juist een negatief effect kan hebben, doordat het onder andere een taalhiërarchie in de hand werkt en negatieve attitudes ten opzichte van andere talen en culturen veroorzaakt (Duarte, 2020).

Om het meeste te kunnen halen uit de meertalige samenleving in Nederland, is het dus belangrijk dat in het onderwijs een meertalige aanpak gehanteerd wordt. De positieve onderzoeksresultaten laten immers zien dat het toestaan en benutten van thuistalen in de klas positief werkt voor anderstalige kinderen. Het stimuleren van het gebruik van de moedertaal biedt namelijk ondersteuning bij het leren van een tweede taal, in dit geval het Nederlands (Van Praag, 2016). Deze bevindingen worden helaas ook nog vaak beantwoord met bezwaren. Zo blijft men, ondanks uitgebreid onderzoek, bang dat het toestaan van de eigen taal juist ten koste zal gaan van het leren van het Nederlands (Jekel, 2009). Daarnaast vrezen leerkrachten dat kinderen over hen zullen praten in de thuistaal en geven ze aan dat ze geen thuistalen toe kunnen staan bij de kinderen omdat ze deze zelf niet spreken en het kind dan dus niet kunnen helpen of corrigeren (Van Praag, 2016).

Onderzoekers zitten echter op één lijn: onderwijs moet inclusiever en een meertalig beleid is positief voor zowel anderstalige als Nederlandstalige kinderen (Duarte, 2020). Die roep om een meertalige didactiek komt dan ook terug in het initiatief van Curriculum.nu, dat voorstellen voor een onderwijsherziening heeft opgesteld. Voor het leergebied Nederlands – en ook het leergebied Engels/MVT – is de bouwsteen Meertaligheid en cultuurbewustzijn geformuleerd, waarin wordt gesteld dat er meer focus moet komen op een meertalig repertoire en een positieve attitude ten opzichte van andere talen en taalvariëteiten. De focus ligt bij deze bouwsteen op de ontwikkeling van het Standaardnederlands, maar daarnaast leren leerlingen wat het relatieve belang van het Standaardnederlands is in onze meertalige samenleving, en leren ze dat talen, taalvariëteiten en culturen van waarde zijn voor zichzelf en anderen (Ontwikkelteam Nederlands, 2019). Wanneer de voorstellen worden goedgekeurd, zal deze bouwsteen Meertaligheid en cultuurbewustzijn vertaald moeten worden naar het onderwijs in de vorm van kerndoelen, leerlijnen en uiteindelijk ook lesactiviteiten.

SLO, het nationaal expertisecentrum voor leerplanontwikkeling, zal na goedkeuring van de voorstellen een rol krijgen bij het ontwikkelen van nieuwe kerndoelen die in lijn zijn met de nieuwe curriculumvoorstellen – zo ook voor het thema Meertaligheid en cultuurbewustzijn. Ter voorbereiding op het ontwikkelen van deze nieuwe kerndoelen zal in dit onderzoek geïnventariseerd worden hoe leerkrachten in meertalige contexten en experts op het gebied van meertaligheid dit thema graag terug zouden zien in het onderwijs. Hierbij wordt de focus gelegd op het basisonderwijs. De experts wordt gevraagd wat zij de belangrijkste aspecten vinden rondom meertalige didactiek, wat leerlingen uiteindelijk zouden moeten kunnen rondom dit thema, welke lesmaterialen daar aan opgehangen kunnen worden en welke ondersteuning leerkrachten nodig hebben om een succesvolle meertalige didactiek in de klas te hanteren. De vraag die in dit onderzoek zal worden beantwoord, is: **“Als het**

leren kennen van het belang van Standaardnederlands en het ervaren van de waarde van andere talen en taalvariëteiten een doel wordt in het (basis)onderwijs, hoe kun je dat dan vormgeven in zowel de doelbeschrijvingen als in de lespraktijk?” Door deze vraag te beantwoorden, kan dit onderzoek een richting geven bij het ontwikkelen van de nieuwe kerndoelen, rondom het thema meertaligheid.

In hoofdstuk 2 wordt het theoretisch kader bij dit onderzoek gegeven. Hier zal het traject Curriculum.nu verder worden uitgelicht en wordt de definitie van meertaligheid beschreven die in dit onderzoek gehanteerd wordt. Vervolgens wordt het huidige Nederlandse taalbeleid voor het basisonderwijs en de nadelen ervan besproken en worden enkele positieve effecten van een meertalige didactiek benoemd. In hoofdstuk 3 wordt de onderzoeksopzet besproken, waarbij de participanten, de vormgeving van de interviews en de te bespreken thema's verder worden toegelicht. In hoofdstuk 4 worden de uitkomsten van de interviews vervolgens weergegeven aan de hand van de besproken thema's. Ten slotte worden in hoofdstukken 5 en 6 de conclusie en aanbevelingen gegeven.

2. Theoretisch kader

2.1 Curriculum.nu

In Nederland is wat leerlingen moeten kennen en kunnen wettelijk vastgelegd in kerndoelen en eindtermen, ook wel het *curriculum*. Deze kerndoelen zijn in 2006 voor het laatst vastgelegd, maar sinds die tijd is er veel veranderd (Ontwikkelteam Nederlands, 2019). Hierbij valt te denken aan digitalisering, globalisering, nieuwe inzichten over leren en een groeiende meertalige samenleving. Bovendien beschrijven de huidige kerndoelen wat kinderen aangeboden moeten krijgen, en de wens bestaat om ze juist te formuleren als beheersingsdoelen. Het was dan ook tijd om het curriculum te herzien en opnieuw te bepalen wat de belangrijkste doelen zijn in het hedendaagse onderwijs, hoe er meer samenhang tussen vakken gecreëerd kan worden en hoe beter aandacht kan worden besteed aan de verschillende domeinen binnen een leergebied. Van maart 2018 tot oktober 2019 heeft Curriculum.nu, een initiatief voor deze onderwijsherziening, zich gestort op deze vragen. Negen ontwikkelteams voor negen leergebieden zijn bezig gegaan met het bepalen van de benodigde kennis en vaardigheden voor hun leergebied, om op die manier het onderwijs te actualiseren. De ontwikkelteams bestonden uit leraren en schoolleiders, en werden ondersteund door curriculumexperts, lerarenopleiders en wetenschappers. Per leergebied is uiteindelijk een nieuwe *visie* geformuleerd en zijn *grote opdrachten* beschreven die de inhoudelijke kern van het leergebied vormen. Onder die grote opdrachten zijn de kennis en vaardigheden die een leerling moet ontwikkelen beschreven in *bouwstenen* (Ontwikkelteam Nederlands, 2019).

Voor het vak Nederlands is een overkoepelende *visie* geformuleerd die bijdraagt aan wat leerlingen nodig hebben met het oog op hun leren, werken en leven in de toekomstige samenleving (Ontwikkelteam Nederlands, 2019). Die visie bestaat uit drie hoofddoelen: Taal & communicatie, Taal & cultuur en Taal & identiteit. Deze drie hoofddoelen komen niet gescheiden terug in de kerninhouden maar staan voor de overkoepelende thema's kwalificatie, socialisatie en identiteitsvorming, die in elk domein van het vak Nederlands terug te zien zouden zijn en daarmee voor samenhang binnen het leergebied zorgen. Onder deze visie zijn vervolgens zeven *grote opdrachten* uitgewerkt. Deze gaan over leesmotivatie, digitale geletterdheid, rijke teksten, communicatie, taalbewustzijn, experimenteren met taal en over meertaligheid (Prenger & Van Silfhout, 2020). De focus in dit onderzoek ligt op deze laatste.

De grote opdracht Meertaligheid en cultuurbewustzijn stelt dat leerlingen moeten leren wat het belang van Standaardnederlands is in onze meertalige samenleving en dat ze moeten leren en ervaren

dat talen, taalvariëteiten en culturen van waarde zijn voor zichzelf en anderen. Het doel van deze opdracht is te zorgen dat kinderen een groter taalbewustzijn ontwikkelen, om zo een basis te leggen voor latere meertaligheid, maar ook voor een meer accepterende houding tegenover andere talen, taalvariëteiten en culturen. De grote opdracht is ook uitgewerkt in *bouwstenen*, waarin per fase van het onderwijs de kennis en vaardigheden beschreven staan die kinderen op het gebied van meertaligheid en cultuurbewustzijn moeten ontwikkelen (Ontwikkelteam Nederlands, 2019).

Op dit moment zijn de documenten die Curriculum.nu heeft aangeleverd slechts voorstellen. De voorstellen van Curriculum.nu worden voorgelegd aan de Tweede Kamer, die vervolgens oordeelt over de inhoud en uiteindelijk zal bepalen of de voorstellen geïmplementeerd worden in het onderwijs. Wanneer dit gebeurt, zullen voor de verschillende bouwstenen kerndoelen moeten worden geformuleerd en eindtermen worden ontwikkeld (Prenger & Van Silfhout, 2020). Maar voor daar verder over wordt gesproken, is het belangrijk om eerst de achtergronden bij de bouwsteen te bespreken. Allereerst is het nodig om te weten wat meertaligheid inhoudt en waarom een meertalige didactiek gewenst is in het Nederlandse onderwijs.

2.2 Definitie meertaligheid

Voordat duidelijk gesproken kan worden over meertaligheid in het basisonderwijs, is het belangrijk om eerst vast te stellen welke definitie van meertaligheid wordt gehanteerd. In de literatuur bestaan veel beschrijvingen van diverse vormen van meertaligheid (Horner & Weber, 2018). Traditioneel wordt van meertaligheid, of tweetaligheid, gesproken wanneer iemand twee talen op moedertaalniveau beheerst. Maar meertaligheid kan ook veel breder worden gezien. Blommaert (geciteerd in Horner en Weber, 2018) beschreef meertaligheid als ‘een complexe set van semiotische middelen’, die kunnen bestaan uit conventionele talen, accenten, taalvariëteiten, registers, genres, modaliteiten en manieren om taal in te zetten in specifieke communicatieve situaties. Deze brede opvatting omvat dus niet alleen de taal of de taalvariëteit die iemand spreekt, maar ook het taalgebruik.

Curriculum.nu heeft een soortgelijke definitie voor meertaligheid ontleend aan de CEFR Companion Volume (Raad van Europa, 2018), waarbij de term meertaligheid zowel naar de meertaligheid in de samenleving als naar het individuele meertalige repertoire en de meertalige competentie verwijst (Ontwikkelteam Nederlands, 2019). De CEFR Companion Volume geeft hierbij verder aan dat het dan gaat om een ‘uneven and changing competence, in which the user/learner’s resources in one language or variety may be very different in nature to those in another’ (Raad van Europa, 2018). Dat repertoire zou dan flexibel ingezet kunnen worden door bijvoorbeeld te wisselen van de ene taal of taalvariëteit naar een andere (translanguaging). Ook zou iemand zich kunnen uitdrukken in de ene taal of taalvariëteit, terwijl hij wel iemand begrijpt die in een andere taal spreekt (luistertaal). Kennis van meerdere talen of taalvariëteiten kan bovendien worden ingezet om een tekst te kunnen begrijpen, om onbekende woorden te kunnen herkennen in een internationale situatie, om te kunnen communiceren met mensen die geen gedeelde taal spreken, om te kunnen experimenteren met alle vormen van linguïstische expressie en bovendien non-verbale communicatie te kunnen gebruiken om andermans uitingen te kunnen interpreteren (Raad van Europa, 2018).

2.3 Meertaligheid in het onderwijs

De roep om een dergelijk meertalig repertoire komt niet uit het niets. Al jarenlang wordt gekeken naar de rol van meertaligheid in de samenleving. Vanuit de EU bestaat zelfs de wens dat elke EU-burger naast de moedertaal nog twee vreemde talen spreekt (Europese Unie, z.d.). Toch kent Nederland nog een erg monolingüistische insteek (Van der Leeuw et al., 2017). Door deze mindset krijgen andere talen en taalvariëteiten dan de nationale taal een lagere status in de samenleving en het onderwijs.

Hierdoor ontstaat een impliciete taalhiërarchie, met bovenaan de nationale taal, daaronder vreemde talen met status en helemaal onderaan de minderheidstalen, immigrantentalen en dialecten (Duarte, 2020). Dit valt ook goed terug te zien in het basisonderwijs, waar de nadruk ligt op het correct leren van het Standaardnederlands (De Graaf, Delarue, De Coninck, 2019). Het onderwijs biedt inmiddels wel steeds meer ruimte om ook in andere talen les te geven, zoals het Engels (Nuffic, z.d.). Het onderwijs lijkt dus wel meer open te staan voor meertaligheid, maar alleen voor talen met een bepaalde status: het Engels staat hoger in de taalhiërarchie dan een immigrantentaal als het Turks of het Berber. Wanneer een kind tijdens een opdracht een keer Engels in de klas gebruikt, wordt hij hiervoor geprezen. Maar wanneer een kind het Berber gebruikt, wordt dat niet gewaardeerd (Van Praag, 2016).

Er is dus een vreemde tegenstrijdigheid: de wens bestaat dat kinderen al jong meerdere talen leren naast hun moedertaal, maar de meertaligheid van een allochtoon kind wordt daarentegen juist gezien als een obstakel (Van Avermaet, 2015). Door het eentalige taalbeleid wordt ook alleen beoordeeld vanuit het Nederlands, een taal die een allochtoon kind dus nog moet leren. Omdat het die beoordelingstaal echter nog niet goed beheerst, wordt al snel gesteld dat het kind een ‘taalachterstand’ heeft. Deze taalachterstand wordt dan ook regelmatig gezien als de oorzaak van slechtere prestaties, en leraren zijn zelfs van mening dat een leerling door zijn meertaligheid minder leeransen heeft (Van Avermaet, 2015). Uit het PISA-onderzoek van 2018 naar de relaties tussen prestaties en gezinsachtergrond blijkt ook inderdaad dat kinderen met een andere thuistaal slechter scoren op wiskunde, natuurwetenschappen en leesvaardigheid dan kinderen die thuis Nederlands spreken (Gubbels, Van Langen, Maassen & Meelissen, 2019). Hierdoor ontstaat het beeld van een minder slimme leerling, waardoor de leraar minder vertrouwen krijgt in de prestaties van de leerling. Dit zorgt er op zijn beurt weer voor dat de leerling minder leeransen krijgt, minder gemotiveerd is en uiteindelijk ook inderdaad minder zal presteren (Duarte, 2020). De leerling presteert daarbij echter niet minder omdat het niet over de vaardigheden als bijvoorbeeld ‘optellen’ en ‘aftrekken’ beschikt, maar omdat het juist nog moeite heeft met deze termen in het Nederlands en door de leraar daardoor bestempeld wordt als een kind met taalproblemen. Het kind kent dus de concepten wel, maar heeft simpelweg nog niet het Nederlandse equivalent geleerd (Van Praag, 2016).

Omdat vanuit eentaligheid wordt gedacht, krijgt een leerling dus niet de kans om een taal die het goed beheerst in te zetten bij het leren van zowel het Nederlands als andere vakken. Scholen en leraren zijn er juist vaak van overtuigd dat zo’n moedertaal op school niet gesproken mag worden, omdat dit het leren van het Nederlands in de weg staat. Sommigen gaan hierin zelfs zo ver dat ze vinden dat de kinderen ook na schooltijd met hun anderstalige ouders Nederlands zouden moeten praten (Smits & Aarnoutse, 2020). Dit terwijl onderzoek meermaals heeft uitgewezen dat wanneer dit wordt toegestaan, het allerlei positieve effecten heeft op zowel de leerprestaties als op het welzijn van de leerling. Dit laatste omdat de leerling zich geaccepteerd voelt wanneer het zijn moedertaal niet meer hoeft te onderdrukken en het niet als een obstakel gezien wordt (Van Praag, 2016). Onderzoekers pleiten er daarom voor om gebruik te maken van die meertaligheid: de moedertaal kan als hefboom gebruikt worden voor het leren van andere talen (Duarte, 2020).

Maar meertaligheid biedt niet alleen voor anderstalige kinderen meer kansen in Nederland. Uit onderzoek blijkt dat meertaligheid in het algemeen zorgt voor cognitieve, persoonlijke, intermenselijke, academische en maatschappelijke voordelen (Duarte, 2020). Iemand die meerdere talen beheerst zou flexibeler denken, meer carrièrekansen hebben en sterkere cognitieve vaardigheden hebben. Bovendien zorgt het beheersen van meerdere talen voor metalinguïstische kennis over talen, die weer toegepast kan worden bij het leren van andere talen. Op sociaal vlak hoort iemand bij meerdere talige gemeenschappen, heeft diegene minder culturele vooroordelen en creëert hij bovendien een intercultureel bewustzijn (Chibaka, in Duarte, 2020).

Zoals eerder aangegeven is het Nederlandse onderwijs nog steeds erg eentalig ingesteld, ondanks de vele onderzoeken die de positieve effecten van een meertalige didactiek laten zien voor zowel anderstalige als eentalige Nederlandstalige kinderen. Curriculum.nu hoopt daar met de onderwijsherziening dus verandering in te brengen en hoopt met de bouwsteen Meertaligheid en cultuurbewustzijn de voordelen van meertaligheid ten volste te kunnen gaan benutten in het Nederlandse onderwijs (Ontwikkelteam Nederlands, 2019). De vraag rest nu alleen nog: hoe moet dit eruit komen te zien?

3. Methode

In dit onderzoek staat de volgende hoofdvraag centraal: “Als het leren kennen van het belang van Standaardnederlands en het ervaren van de waarde van andere talen en taalvariëteiten een doel wordt in het (basis)onderwijs, hoe kun je dat dan vormgeven in zowel de doelbeschrijvingen als in de lespraktijk?” Om die vraag te beantwoorden zijn interviews gehouden met experts op het gebied van meertaligheid en met leerkrachten van scholen die al veel bezig zijn met meertaligheid. In dit hoofdstuk worden de vorm van de interviews, de te bespreken thema’s en de participanten besproken.

3.1 Participanten

Voor de interviews zijn verschillende experts en leerkrachten benaderd. Met de stagebegeleider is bekeken welke experts en leerkrachten veel bezig zijn met meertaligheid in het basisonderwijs en dan ook veel bij zouden kunnen dragen aan dit onderzoek. Elf van de benaderde personen bleken bereid en beschikbaar om over dit thema in gesprek te gaan. Door onverwachte omstandigheden vielen twee daarvan nog af, waardoor uiteindelijk negen participanten zijn geïnterviewd.

De geïnterviewde participanten zijn niet strikt in te delen in de hokjes expert of leerkracht, omdat de meeste experts ook zelf lesgeven en de leerkrachten allemaal een academische achtergrond hebben. In tabel 1 staan de geïnterviewde participanten met een korte toelichting van hun achtergrond op het gebied van meertaligheid.

Participant	Achtergrond
Willemijn Zwart	Docent aan de lerarenopleiding binnen Saxion Hogescholen, projectleider streektaal bij IJsselacademie, leermiddelenontwerper en directeur van <i>Kom voor taal</i> . Heeft een docentenvereniging opgericht voor het Nedersaksisch.
Gerrit-Jan Kootstra	Verbonden aan RU Nijmegen als onderzoeker en docent, gespecialiseerd in de psycholinguïstiek van meertaligheid en taalvererving. Daarnaast bij Hogeschool Windesheim werkzaam als consultant professionalisering docenten op gebied van meertaligheid. Werkt met Sharon Unsworth aan het 2in1-project, over tweetaligheid bij kinderen.
Hanna Kuijs	Leerkracht bij de nieuwkomersklas op Amstelwijs in Amstelveen en NT2-onderwijsadviseur en -ontwikkelaar.
Joana Duarte	Lector Meertaligheid en Geletterdheid bij NHL Stenden, bijzonder hoogleraar Wereldburgerschap en tweetalig onderwijs bij UvA, projectleider bij 3M-project.
Mirjam Günther	Associate lector Meertaligheid en Geletterdheid bij NHL Stenden, projectleider bij 3M-project, Holi-frysk en Versterking Drents en Duits in het onderwijs.
Frederike Groothoff	Ambulant taalondersteuner meertalige kinderen, tot 2019 docente op Taalschool Utrecht, in 2020 gepromoveerd op de effectiviteit van vocabulaireonderwijs bij vierjarige anderstaligen in Nederland.
Brigitte Waelpoel-Vogten	Coördinator nieuwkomers NT2 Parkstad Heerlen, onderdeel ontwikkelteam Meertaligheid Curriculum.nu
Anne van Buul	Opleidingsdocent Nederlands aan Hogeschool de Kempel, gespecialiseerd in o.a. meertaligheid en NT2, biedt workshops meertaligheid aan docenten.
Piet van Avermaet	Directeur Steunpunt Diversiteit & Leren, docent voor de vakken multiculturalisme, meertaligheid in het onderwijs en taalbeleid aan Universiteit Gent.

Tabel 1 – Participanten en hun achtergrond

3.2 Vorm interviews

De interviews werden gehouden om te inventariseren hoe experts en leerkrachten het thema meertaligheid graag terug zouden zien in het onderwijs. Omdat elk van de participanten een eigen visie en expertise heeft, is ervoor gekozen om de participanten één op één te spreken, in plaats van in een focusgroep. Op die manier spreken de participanten vanuit hun eigen visie, zonder beïnvloed te worden door wat een ander zegt. Zo kan het onderwerp vanuit verschillende hoeken en vanuit verschillende expertises worden belicht en besproken.

De interviews vonden plaats tussen 14 februari 2020 en 24 maart 2020 en zijn voor het grootste deel face-to-face afgenomen. Wegens onvoorziene omstandigheden – de coronacrisis – vonden drie interviews uiteindelijk via de telefoon of via Skype plaats. De interviews duurden elk een uur tot anderhalf uur en zijn met toestemming van de participanten opgenomen. Vervolgens zijn de opnames stuk voor stuk uitgeschreven, zodat de data gemakkelijk te analyseren waren.

Voor de interviews is een set vragen opgesteld aan de hand van thema's die in 3.3 zullen worden besproken. De vragen zijn opgesteld om te zorgen dat met elke participant dezelfde

onderwerpen worden besproken. Wel werd doorgevraagd wanneer nodig en werd bij elk interview gesproken vanuit de achtergrond en ervaringen van de participanten. De vragen zijn vooraf aan de interviews naar de participanten gemaïld, zodat ze tijd hadden om zich voor te bereiden en alvast na te denken over de vragen.

3.3 Thema's interview

Voor de interviews zijn samen met de stagebegeleider vragen opgesteld die interessant zijn in het kader van de kerndoelherziening. De vragen zijn opgenomen in bijlage 1. De vragen zijn onderverdeeld in vier thema's, die hierna verder worden toegelicht

Thema 1: Van bouwsteen naar kerndoel

De vragen in dit thema zijn erop gericht om te achterhalen wat de participanten denken over de bouwsteen zelf: welke aspecten zijn het meest waardevol en welke juist minder waardevol? Daarnaast is gevraagd of de participanten de bouwsteen het liefst als een apart kerndoel zouden zien of dat doelen uit deze bouwsteen geïntegreerd moeten worden met doelen uit andere bouwstenen. De laatste vraag gaat over hoe de participanten denken dat zo'n kerndoel eruit zou kunnen zien en of het mogelijk zou zijn om er een beheersingscomponent aan te hangen; wat zouden leerlingen uiteindelijk moeten beheersen op het gebied van meertaligheid en cultuurbewustzijn?

Thema 2: Professionalisering leerkrachten

Om een meertalige didactiek in het onderwijs te kunnen realiseren moeten leerkrachten worden geprofessionaliseerd. De participanten is gevraagd wat de leerkrachten daarvoor moeten weten, moeten kunnen en wat ze daarbij voor ondersteuning nodig hebben. Ook wordt besproken wat hierin het verschil is tussen scholen met een eentalige Nederlandse populatie en scholen met een meertalige populatie: hoe kan de bouwsteen voor beide relevant worden gemaakt? Tenslotte wordt bij de participanten die lerarenopleider zijn of zelf leerkracht zijn geïnventariseerd wat er nu al op de pabo wordt gedaan met meertaligheid, en hoe er in de toekomst meer aandacht aan besteed kan worden.

Thema 3: Huidige onderwijspraktijk

Het is belangrijk om te kijken of er nu al good practices bestaan waar een voorbeeld aan kan worden genomen. Voor dit thema is de participanten gevraagd of ze nu al scholen kennen die veel bezig zijn met meertaligheid. Daarnaast wordt gevraagd of ze voorbeelden kennen van lesactiviteiten en lesmethoden op het gebied van meertaligheid en welk doel deze activiteiten hebben.

Thema 4: Lesmateriaal

Wanneer de bouwsteen daadwerkelijk geïmplementeerd wordt, moet er ook lesmateriaal komen. De vragen in dit thema draaien dan ook om hoe dat lesmateriaal eruit zou moeten komen te zien. Moeten dit aparte lessen worden, of moet het geïntegreerd worden met andere vakken? En wat voor lesactiviteiten horen bij de kennis en vaardigheden uit de bouwsteen? Verder is gevraagd in hoeverre er nu al goed lesmateriaal bestaat en of er methodes zijn die nu al aandacht besteden aan meertaligheid. Tenslotte is de participanten gevraagd wat de boodschap zou moeten zijn naar de uitgevers van lesmethoden.

4. Resultaten

In dit hoofdstuk zijn de resultaten van de interviews weergegeven. De resultaten worden ingedeeld aan de hand van de besproken thema's uit paragraaf 3.3.

4.1 Thema 1: Van bouwsteen naar kerndoel

4.1.1 Kennis en vaardigheden

Belangrijke kennis en vaardigheden

Elke bouwsteen bestaat uit een set bijbehorende kennis en vaardigheden die de leerling zou moeten ontwikkelen op dat gebied. Aan de experts en leraren is gevraagd welke genoemde kennis en vaardigheden ze het meest waardevol vinden in de bouwsteen Meertaligheid en cultuurbewustzijn.

In alle interviews komt naar voren dat met name *de ontwikkeling van een open en nieuwsgierige houding ten opzichte van andere talen* een belangrijk aspect wordt gevonden. Hierop aansluitend noemen ze ook *het besef dat talen een onderdeel van cultuur en identiteit zijn*. Deze twee worden gezien als de basis van alle andere beschreven kennis en vaardigheden. Gerrit-Jan Kootstra: “Mensen moeten zich bewust worden van andere talen. Dat begint bij jezelf en vervolgens kijk je naar mensen om je heen. En dáárdor ontwikkel je dan die nieuwsgierige houding en dáárdor raak je er [met meertaligheid] dan weer vertrouwd mee.” Wanneer deze elementen uiteindelijk een plek zullen krijgen in het onderwijs, zal dat er op zijn beurt weer voor zorgen dat de andere kennis en vaardigheden zich zullen ontwikkelen. Wanneer een kind immers een open en nieuwsgierige houding ontwikkelt, zal deze vanzelf ook meer willen weten, er meer mee vertrouwd raken en ook een positieve attitude krijgen tegenover meertaligheid en andere talen. Gerrit-Jan Kootstra: “De kennis en vaardigheden zijn eigenlijk allemaal zo aan elkaar gekoppeld dat je ze eigenlijk niet los wilt weken in losse bulletpoints”.

Ontbrekende aspecten

De bewustwording van een meertalig repertoire is de basis, vindt ook Joana Duarte. Maar ze mist nog wel enkele aspecten binnen de bouwsteen. De belangrijkste, die ook veel terugkomt bij de andere geïnterviewden, is de verbinding met zaakvakken. Joana Duarte: “Bijvoorbeeld de invloed van het Frans door Napoleon bij het vak geschiedenis. Want je hebt het veel over de VOC en de geschiedenis van Nederland, maar niet over wat voor invloed dat dan heeft op de taal.” Willemijn Zwart noemt dat het ‘hink-stap-sprongmodel’: stel je hebt het bij aardrijkskunde over Zuid-Amerika, dan kun je ook een uitstapje maken naar de talen daar en hoe de creooltalen, die daar veel gesproken worden, zijn ontstaan. Op die manier worden kinderen zich bewust van het belang van meertaligheid door het gehele curriculum, en groeit het besef dat het meer is dan alleen een klein aspect van het vak Nederlands. Dit weerspiegelt ook beter hoe meertaligheid daadwerkelijk door de samenleving is verweven.

Feedback op huidige bouwsteen

In de bouwsteen wordt verder gesteld dat leerlingen zich ervan bewust worden dat talen taalvariëteiten en talige culturele uitingen **verschillend gewaardeerd** worden. De geïnterviewden vonden dit iets waar mee opgepast moest worden in de uiteindelijke uitwerking. Het is gevaarlijk te stellen dat kinderen zouden moeten leren dat talen verschillend gewaardeerd worden. Het doel is juist dat leerlingen alle talen en hun variëteiten leren waarderen. Wat ze wel moeten leren is dat je je taalkeuze moet aanpassen aan de sociale situatie. Dit zal echter met veel tact in het onderwijs aangebracht moeten worden. Gerrit-Jan Kootstra: “Aan de ene kant zeg je dus dat taal een onderdeel is van je cultuur en van je hele ‘zijn’, maar aan de andere kant zijn er wel situaties waarin het niet handig of gewenst is dat je die taal gebruikt.”

Hoewel alle geïnterviewden beaamden dat het natuurlijk inderdaad zo is dat je je taal aanpast aan de sociale situatie, wordt het woord ‘waardering’ als gevaarlijk gezien. Hanna Kuijs: “We willen

kinderen juist leren dat alle talen waardevol zijn [...] Ik kan me wel voorstellen dat je op heel gemengde scholen zegt: voor succes in je leven is het belangrijk om Standaardnederlands te leren en niet bijvoorbeeld Nederlands met een accent of straattaal. [...] Maar dat komt al heel erg naar voren wanneer je spreekt over talen en taalvariëteiten en wanneer je welke taal inzet.” Het is dus belangrijk dat dit bij een uitwerking heel duidelijk wordt aangemerkt: dat ‘waardering’ in dit geval te maken heeft met sociale setting en niet met een taalhiërarchie (zie 2.2). Willemijn Zwart: “Ik snap dat het goed uitgelegd kán worden, maar ik ben heel bang dat onderwijsontwikkelaars en leerkrachten er op een andere manier mee aan de haal gaan en dat je een sorteervraag of ordeningsvraag van talen gaat krijgen.”

4.1.2 Vormgeving kerndoel

De voorstellen uit Curriculum.nu zullen uiteindelijk vertaald moeten worden naar doelen, die op hun beurt weer de basis zullen vormen voor de onderwijspraktijk. De formulering van deze doelen moet zorgvuldig gebeuren want op basis van de nieuwe doelen zullen leraren hun onderwijs vorm gaan geven en zullen uitgevers hun methodes en materiaal gaan ontwikkelen. De doelen zullen bovendien gelden voor alle leerlingen in het (speciaal) basisonderwijs, ongeacht hun talige thuissituatie. De participanten is gevraagd hoe de bouwsteen Meertaligheid en cultuurbewustzijn geïntegreerd kan worden in deze kerndoelen. Dit bleek een lastige vraag.

Apart kerndoel

Aan de ene kant bestaat zeker de wens voor een apart kerndoel. Willemijn Zwart: “Ik denk dat iedereen gaat zeggen: ja natuurlijk moet er een apart kerndoel komen!” Hanna Kuijs stelt dat het voordeel van een losgetrokken bouwsteen is dat het opvalt en dat mensen er echt bij stil gaan staan en het dus niet wordt ondergesneeuwd. Maar de experts zijn het er over eens dat een apart kerndoel er ook voor zal zorgen dat het als apart vakje gezien zal worden. “Het gevaar is dat het dan apart behandeld wordt of door uitgeverijen verschillend geïnterpreteerd wordt,” stelt Gerrit-Jan Kootstra. “Hoe meer verschillende kerndoelen er komen, hoe meer vakjes afgevinkt moeten worden. En hoe meer vakjes, hoe groter het risico dat het niet aan elkaar gekoppeld wordt.”

Verbinding met andere doelen

Die koppeling is iets wat ook al eerder bij de geïnterviewden terugkwam (zie *Ontbrekende aspecten* uit 4.1.1): het is belangrijk dat meertaligheid niet een apart lesje wordt bij het vak Nederlands, maar dat het een realiteit wordt in het gehele onderwijs. Het gaat dan ook niet om iets wat de leerlingen kunnen beheersen, maar om een attitude die ze moeten aanleren. En dat zou dan ook bij elk vak moeten terugkomen. Joana Duarte: “Ik denk dat er een overkoepelend kerndoel moet komen, dat bij talen maar ook bijvoorbeeld bij geschiedenis en aardrijkskunde terugkomt.” Dit wordt ook beaamd door Gerrit-Jan Kootstra: meertaligheid is een vaardigheid die terugkomt bij alle andere vaardigheden; het grijpt in elkaar. Zo sluit het aan bij alle overkoepelende doelen van het vak Nederlands: Taal & identiteit, Taal & cultuur en Taal & communicatie (zie paragraaf 2.1). Meertaligheid is namelijk ten eerste onderdeel van identiteit, wat ook benadrukt wordt in de bouwsteen. Daarnaast komt met elke taal een eigen talengemeenschap met een eigen cultuur, wat aansluit bij Taal & cultuur. Ten slotte is communicatie ook een belangrijk onderdeel van meertaligheid, omdat het leren van meerdere talen communicatie bevordert.

Beheersingscomponent

De nieuwe kerndoelen zullen waarschijnlijk geformuleerd worden als doelen waarin een beheersingscomponent is opgenomen: wat moet de leerling kunnen en wat moet de leerling weten?

Maar zoals al aangegeven, vinden de participanten dat het om attitude moet gaan, niet om kennis. Wanneer het aankomt op de verwoording van de kerndoelen, wordt toch al snel gekeken naar de huidige kerndoelen voor het Fries. Het eerste kerndoel van Fries is: *de leerlingen ontwikkelen een positieve attitude ten opzichte van het gebruik van Fries door henzelf en anderen*. Willemijn Zwart: “Als je van ‘Fries’ ‘thuis taal’ of ‘andere talen’ zou maken, kom je al heel ver.” Hoe dit dan meetbaar of merkbaar gemaakt kan worden, weten de participanten niet. Een positieve attitude kan uiteraard niet afgedwongen worden, maar zou wel bereikt kunnen worden door meer aandacht te besteden aan meertaligheid in de klas en een meertalige didactiek te hanteren. Hanna Kuijs: “Het gaat er meer om dat er aandacht aan wordt besteed, dat het bestaat. Dus ik zie niet direct voor me hoe je hier een meetbare kenniscomponent aan zou moeten verbinden.”

Gerrit-Jan Kootstra suggereert dat er wellicht een stukje taalkunde bij zou kunnen komen om het toch meetbaar te maken. “Nu bestaat taal bijvoorbeeld uit zinsontleding en woorden benoemen, en dan denk je: wat heb je daar nou aan? Je hebt daar pas wat aan wanneer je het gevoel hebt dat je meer wilt weten over hoe een taal in elkaar zit omdat het onderdeel is van wie we zijn.” Je zou dan bijvoorbeeld kunnen kijken naar de verschillen tussen talen en de manier waarop de koppeling tussen vorm en betekenis in verschillende talen in elkaar steekt. “In het Duits heb je bijvoorbeeld naamvallen, maar in het Engels wordt woordsoort met woordvolgorde uitgedrukt. [...] Dit geldt meer voor het vo, maar ook in het po zou je op een onderzoekzoekende manier kunnen kijken naar wat taal is en hoe taalontwikkeling en je talige repertoire werkt.” De oefeningen moeten er uiteindelijk vooral toe bijdragen dat er meer aandacht aan wordt besteed, waardoor het als normaal gezien wordt en de positieve houding zich vanzelf zal ontwikkelen.

4.1.3 Deelconclusie

Uit de antwoorden van de participanten blijkt dat er nadruk moet worden gelegd op het ontwikkelen van een positieve houding en dat kinderen moeten beseffen dat taal een onderdeel is van identiteit. Meertaligheid is daardoor alom aanwezig in de samenleving en zou dan ook niet afgebakend moeten worden als een aparte les. In de onderwijspraktijk moet vooral verbinding gezocht worden met andere vakken. De participanten vinden het bovendien belangrijk dat kinderen alle talen leren waarderen, ook al moeten ze leren dat de ene taal (variëteit) in een sociale setting meer gewenst is dan een andere. Er moet dan ook voor gewaakt worden dat in de doelen komt te staan dat leerlingen talen verschillend moeten leren waarderen. Dit ligt genuanceerde, en het gevaar is dat uitgeverijen of leraren deze nuance niet kennen zonder duidelijke context.

Wanneer wordt gesproken over kerndoelen wordt het belangrijk gevonden dat meertaligheid samenhangt met andere doelen. Het is niet een vaardigheid die losstaat van de rest, maar juist iets wat onlosmakelijk is verbonden met andere vaardigheden. Het gaat namelijk om een attitude die de leerlingen moeten ontwikkelen, die niet alleen geldt voor het vak Nederlands. Omdat het om een attitude gaat is het echter wel moeilijk te meten en het te formuleren als een beheersingsdoel. Het zou eerder merkbaar kunnen zijn. Wel worden enkele suggesties gegeven, zoals het integreren van een stukje taalkunde in de klas. Maar uiteindelijk gaat het er vooral om dat er aandacht aan wordt besteed in de klas. Op die manier volgt de positieve houding wellicht vanzelf.

4.2 Thema 2: Professionalisering leerkrachten

4.2.1 Vereisten leerkrachten

Om die positieve houding bij kinderen te ontwikkelen en meer aandacht te kunnen besteden aan meertaligheid, is het belangrijk de leerkrachten te professionaliseren. Wat hebben ze nodig, wat

moeten ze kunnen en welke ondersteuning moet hen worden geboden wanneer meertaligheid in de kerndoelen zal worden opgenomen?

Basishouding leerkracht

De participanten stellen dat de leerkracht te allen tijde een voorbeeldrol heeft. Wanneer een kind dus een positieve houding ten opzichte van meertaligheid moet ontwikkelen, moet de leraar die houding zelf ook in alle opzichten uitdragen. Daarvoor moet dus ook het negatieve stigma rondom anderstaligheid verdwijnen. Hanna Kuijs: “De leraren moeten wéten, en dan ook echt snáppen, dat het spreken van een tweede, derde of vierde taal géén belemmering hoeft te zijn voor het leren van het Nederlands.” Het benutten van thuistalen zou juist gestimuleerd worden om zo het leren van het Nederlands beter mogelijk te maken, stelt ze. “Je moet niet denken: meertaligheid is slecht, het is een probleem, dus het kind heeft een taalachterstand. Nee, dat kind is het Nederlands nog aan het leren en kent al een hele andere taal. [...] Die concepten en kennis van de wereld in eigen taal is superbelangrijk. Als ze dat blijven oefenen, hoef ik als leraar alleen maar een Nederlands label op die concepten te plakken”. Mirjam Günther sluit zich aan bij een open houding van leerkrachten voor de thuistaal: “Zelfs stille kinderen bloeien op als ze in hun eigen taal of over hun eigen taal mogen praten”.

Maar ook in nieuwkomersklassen zie je vaak dat die open houding nog niet vanzelfsprekend is. Dit is onder andere terug te zien in het ‘hier alleen Nederlands’-beleid dat sommige scholen voeren. Frederike Groothoff: “Soms moeten kinderen afspraken maken als ‘we praten alleen maar Nederlands, want er wordt geroddeld’. Terwijl een leraar dat ook op een andere manier kan oplossen, zonder een verbod op de thuistaal. Want waarom wordt er geroddeld en ruzie gemaakt?” De leraren moeten zich dus bewust zijn van de voorbeeldrol die ze hebben en zich bewust zijn van het belang van taal voor de identiteit van het kind. Hanna Kuijs denkt dat elke leraar het beste met de kinderen voor heeft en wil dat ze kunnen meedoen in de les. Ze moeten alleen nog inzien dat het betrekken van de eigen taal daar een enorm positief effect op kan hebben.

Kennis leerkracht

De participanten denken dat leerkrachten die positieve houding ontwikkelen wanneer ze ook meer kennis hebben over hoe talen werken. Willemijn Zwart: “En dan hoeven ze echt geen Chomsky te behandelen, maar wel snappen hoe talen werken. En wat ze daarbij moeten kunnen is goede visualisaties maken om de boodschap over te kunnen brengen op jonge kinderen”. Leerkrachten moeten enige basiskennis hebben over de talen die in Nederland gesproken worden, vindt ook Gerrit-Jan. “Ze moeten bovendien weten hoe het nou is om meertalig te zijn en wat de achtergronden daarbij zijn. Daarvoor dienen bijvoorbeeld de filmpjes uit het 2in1-project.” Daarnaast vinden participanten het belangrijk dat leerkrachten weten wat goed taalonderwijs is in het algemeen. Ze moeten weten wat de theoretische achtergrond van taalonderwijs is en van leren in het algemeen, en moeten weten op welke manier meertaligheid daar een onderdeel van is.

Ondersteuning leerkracht

Om die kennis op te doen en te kunnen toepassen hebben de leraren ondersteuning nodig. Voor toekomstige leerkrachten zal die kennis en ondersteuning vanuit de pabo moeten komen (zie 4.2.3), maar zittende leerkrachten moeten ook professionaliseren op dit gebied. Hiervoor worden dan ook verschillende workshops voor aangeboden, bijvoorbeeld vanuit het 3M-project van NHL Stenden (3M-project, z.d.). Maar ook dit is nog niet optimaal. Anne van Buul: “We bieden op de hogeschool nascholingsavonden aan voor leraren, maar er zijn natuurlijk genoeg leraren die hier geen tijd voor hebben. Die kun je op die manier dan niet bereiken en bijscholen.” De werkdruk voor leraren is dus een belangrijk punt, maar ook is de invulling van zo’n workshop erg belangrijk. Willemijn Zwart:

“Workshops zijn hele mooie dingen, maar ze missen nog het gebruiksgemak voor leerkrachten.” Ook Gerrit-Jan Kootstra sluit zich hierbij aan: “Leraren hebben didactische werkvormen nodig om handen en voeten aan de kennis over taal en meertaligheid te geven.” Er wordt daarom benadrukt dat er een duidelijke verbinding moet worden gemaakt vanuit de theorie naar de praktijk, zodat leraren meertaligheid op een gemakkelijke manier kunnen integreren in de klas, zonder dat het te veel voorwerk kost. Dit kan bijvoorbeeld gedaan worden door meertaligheid prominenter aanwezig te maken in lesmateriaal (zie 4.4).

Naast workshops bestaan er ook al enkele andere initiatieven die de leerkracht ondersteuning kunnen bieden. Zo biedt de MoedINT2-app leraren ondersteuning bij het begrijpen waar moeilijkheden liggen voor anderstalige kinderen die het Nederlands leren. Daarnaast zijn er ambulante taalondersteuners die leraren helpen het belang van de thuistaal in te zien en hen oefeningen bieden om in de klas toe te passen. Ook bestaan er verschillende lesactiviteiten (zie 4.3.2) en bestaat er ook al lesmateriaal dat zich focust op meertaligheid (zie 4.4).

4.2.2 Professionalisering Pabo

Huidige Pabo

Al op de Pabo moeten toekomstige leerkrachten kennis opdoen over meertaligheid. Maar dit blijkt nog erg lastig te zijn in de huidige realiteit. Willemijn Zwart: “Het is belangrijk dat er meer kennis aanwezig is op de Pabo. Er is daar echt sprake van verarming.” Deze kritiek wordt door meer participanten geuit. Er zou weinig aandacht of waardering zijn voor echte kennis op de Pabo en het zou meer gaan om didactische vaardigheden dan theoretische achtergrond bij bijvoorbeeld het taalonderwijs. Bovendien wordt door meerdere participanten aangegeven dat bij veel Pabo’s meertaligheid slechts een module is. Anne van Buul geeft zelfs aan dat de module bij haar op school pas aan het einde van jaar 3 wordt gegeven. Dit terwijl meertaligheid ook doorheen de Pabo een basishouding zou moeten zijn, en dus al vanaf het begin zou moeten worden ingebed. Waar Pabo-studenten bovendien tegenaan lopen is dat zij de kennis over meertaligheid wel opdoen, maar dat ze juist van hun stagebegeleider, een zittende leerkracht, te horen krijgen dat andere thuistalen in de klas niet zijn toegestaan. Joana Duarte: “En dan zeggen de studenten: ik kan daar niet tegenin gaan, want zij is mijn begeleider. En ik zeg dan tegen de studenten dat ze daar dus een missie hebben, om die kennis alsnog over te brengen.”

Wensen Pabo

De wens bestaat dus dat er meer aandacht zou moeten zijn voor echte kennis op de Pabo, om zo ook direct een positieve attitude bij toekomstige leerkrachten te verwezenlijken. Hanna Kuijs: “Het idee bestaat nog steeds dat als de Turkse ballon [in het hoofd van het kind] groter wordt, dat dan de Nederlandse ballon niet genoeg ruimte krijgt. De theorie van Cummins moet gewoon op de Pabo steeds weer duidelijk worden gemaakt”. En daarvoor zijn dus ook Pabo-docenten nodig met de juiste theoretische achtergrond. Maar die kennis moet uiteindelijk ook toegepast worden door de Pabo-leerlingen tijdens de stage, want alleen dan blijft het hangen en zien ze in hoe waardevol een meertalige didactiek is. Joana Duarte: “We moeten niet zeggen: jullie moeten een positieve houding ontwikkelen. [...] Ze moeten dat zelf echt ervaren en zelf tot die conclusie komen dat ze er veel meer voor open moeten staan.” Hoe dat inzicht bijvoorbeeld tot stand kan komen, schetst ze aan de hand van iets wat ze zelf in de les toepast: “Op onze lerarenopleiding moeten de studenten in jaar 1 de houding ontwikkelen of er over nadenken. Deze week heb ik hen 10 minuten lang les gegeven in het Portugees. Daarna vroeg ik ze: hoe voelt dat? Ze gaven aan dat ze niks van de les hadden begrepen. Daarna gaf ik nog een keer dezelfde les in het Portugees, maar dan met plaatjes en non-verbale communicatie ter ondersteuning. De studenten wisten toen een beetje waar het verhaal over ging.

Vervolgens heb ik nog eens diezelfde les gegeven, maar dan met Portugees, Nederlands, Fries en Engels door elkaar. En toen snapten ze het, terwijl ik nog steeds Portugees heb gesproken. Dus wat hebben de kinderen dan nodig? Non-verbale communicatie, multimodale ondersteuning en een link naar de moedertaal.”

Daarnaast moet er lesmateriaal komen dat geschikt is voor de Pabo-studenten. Op dit moment is geen goed handboek over taal of meertaligheid en wordt kennis nauwelijks getoetst, laten enkele participanten weten. Het is ook belangrijk om die literatuur aan te bieden op niveau. Willemijn Zwart: “Mijn Pabo-studenten zijn zo slecht geletterd dat ze een populair-wetenschappelijk artikel niet eens gaan lezen. Literatuur voorschrijven is daardoor lastig en ze lezen het vaak gewoon niet.” Een Pabodocent moet daarom dus naast een theoretische taalachtergrond ook goede didactische vaardigheden om de boodschap bij de studenten te laten doordringen.

4.2.3 Relevantie scholen

De integratie van meertaligheid in het curriculum zal uiteindelijk van toepassing zijn op alle leerlingen, ook leerlingen zonder een anderstalige achtergrond. Voor de anderstalige leerlingen is meertaligheid al een realiteit, maar hoe relevant is zo'n bouwsteen voor de eentalige Nederlandse populatie? Voor sommige scholen kan het lastig zijn om de link met meertaligheid te leggen, maar voor elke school is er zeker relevantie. Alle leerlingen groeien immers op in een meertalige context, omdat de Nederlandse samenleving zelf meertalig is. Hanna Kuijs: “Op eentalige scholen komt het minder vanuit de noodzaak, maar moet het hebben over meertaligheid meer gezien worden als een verrijking. Veel scholen zijn ook al met meertaligheid bezig, bijvoorbeeld door steeds vroeger Engels aan te bieden.” Maar de participanten vragen zich ook af hoeveel kinderen er überhaupt echt eentalig zijn, zeker wanneer dialect wordt meegenomen. Gerrit-Jan Kootstra: “Er is ook sprake van meertalig repertoire in verschillende sociale contexten.” Voorbeelden van zo'n repertoire kunnen heel uiteenlopend zijn, denk aan straattaal, raptaal, jongerentaal, kantoortaal en schooltaal. Joana Duarte voegt hier ook fantasietalen aan toe: “Uit een recent onderzoek van ons naar talen die kinderen spreken noemt 12% van de kinderen een taal die ze zelf hebben bedacht. Soesjestaal, elfjestaal, unicorntaal. Dat spreken ze dan met hun nichtje of een vriendin. [...] Maar denk daarnaast ook eens aan meer conceptuele talen: taal van de muziek, taal van de liefde.”

4.2.4 Deelconclusie

Uit deze paragraaf blijkt dat leraren dus een belangrijke voorbeeldrol spelen bij het ontwikkelen van een positieve basishouding ten opzichte van meertaligheid. Zo is het belangrijk dat meertaligheid niet als iets negatiefs wordt gezien, maar dat het juist kan worden benut. Wanneer de basishouding van de leraar positief is, zullen de leerlingen dit ook als positief ervaren. Om zo'n houding te ontwikkelen en een meertalige didactiek te voeren, is het belangrijk dat leraren zelf ook meer theoretische taalachtergrond hebben. Ook moeten leraren leren hoe ze met meertaligheid omgaan. Zittende leerkrachten kunnen bijgeschoold worden in workshops en kunnen gebruikmaken van ondersteunende apps en praktisch toepasbare werkvormen en activiteiten. Voor toekomstige leerkrachten is het belangrijk dat er al op de Pabo meer aandacht aan meertaligheid wordt besteed. Op dit moment worden er vaak afgebakende modules meertaligheid aangeboden, maar het is veel wenselijker om Pabo-studenten er bewust van te maken dat meertaligheid een onderdeel is van de identiteit en dat het dus voor leerlingen bij het leren in alle vakken rol speelt. Om de Pabo-studenten hierin te onderwijzen moet er meer kennis aanwezig zijn in de Pabo en moet er lesmateriaal op niveau aanwezig zijn. Aandacht besteden aan meertaligheid is voor elke school relevant, omdat kinderen immers opgroeien in een meertalige samenleving. Daarnaast heeft elk kind in zekere zin een meertalig repertoire tot zijn

beschikking; zo'n repertoire gaat immers ook over het spreken van dialect of zelfs over sociale contexten (zie ook paragraaf 2.2). Een meertalige didactiek moet dan ook worden gezien als verrijking van het onderwijs.

4.3 Thema 3: Huidige onderwijspraktijk

4.3.1 Meertalige onderwijsconcepten

De participanten is gevraagd welke basisscholen zij kennen die al bezig zijn met meertaligheid. Helaas werden nauwelijks concrete voorbeelden genoemd van scholen die aandacht besteden aan kennis over meertaligheid gericht op het verbeteren van de attitude, maar werden voornamelijk onderwijsconcepten genoemd waarin meertaligheid inherent al een belangrijke rol speelt. De activiteiten en didactische vaardigheden die deze scholen toepassen op het gebied van meertaligheid kunnen desondanks zeker als voorbeeld dienen voor andere scholen wanneer meertaligheid geïmplementeerd wordt in de nieuwe kerndoelen. In de volgende paragraaf worden dus de scholen en onderwijssituaties beschreven die genoemd zijn door de participanten, maar naast de door hen genoemde scholen zijn ook veel andere scholen al bezig met het thema meertaligheid.

De onderwijsconcepten die genoemd werden, zijn in te delen in verschillende categorieën. Zo werden scholen genoemd die specifiek gericht zijn op het verwerven van het Nederlands (nieuwkomersonderwijs), scholen die gericht zijn op het verwerven van meerdere talen (Friese scholen, vvto), scholen die gericht zijn op het behouden van taalvariëteiten (streektaalonderwijs) en nog enkele andere initiatieven die bijvoorbeeld in het expatonderwijs terugkomen.

Nieuwkomersonderwijs

Een veelgenoemde schoolvariant is het nieuwkomersonderwijs. Dit zijn scholen waar anderstalige kinderen die nieuw zijn in Nederland worden opgevangen om eerst het Nederlands te leren en vervolgens door te stromen naar regulier onderwijs. Hanna Kuijs: "In mijn nieuwkomersklas ben ik het heel erg gewend om alle lessen talig te bekijken. Dit is ook wat er nu geadviseerd wordt voor nieuwkomers en NT2-leerlingen: bekijk je lessen talig en neem altijd de rol van de taal mee in de context van het vak." Het gevaar van nieuwkomersonderwijs is echter wel dat de kinderen op reguliere scholen niet altijd goed worden opgevangen, omdat de kennis over meertaligheid daar niet is. Maar er zijn ook initiatieven om dit probleem te ondervangen. Joana Duarte: "Er zijn enkele scholen die nieuwkomers graag geïntegreerd zien in normale klassen en de leeftijdsgroep van de kinderen. Dus geen schakelklas, maar direct in het onderwijs met ondersteuning. Dus dan hebben ze een paar uur afgezonderd les, maar daarnaast ook met alle andere kinderen rekenen, geschiedenis of sport, zodat ze ook gewoon vrienden kunnen maken." Joana Duarte benadrukt dat dit interessante scholen zijn, scholen die van scheiding naar inclusie gaan.

Friese scholen

Het Fries wordt erkend als één van de officiële talen in Nederland. Het is dan ook niet verwonderlijk dat veel Friese scholen al veel aandacht besteden aan meertaligheid. Vaak is dit een combinatie van Nederlands en Fries, maar er zijn zelfs scholen die zich daarnaast ook nog met Engels bezighouden. En zelfs dan is er ook nog ruimte voor de thuistalen van kinderen, geeft Joana Duarte aan. "De Sint Jozefschool in Heerenveen is al heel goed bezig. [...] Ze werken helemaal niet met een taalscheiding. Er is geen sprake van een Engelse dag of Friese ochtend, ze doen het allemaal geïntegreerd. Ze geven dan bijvoorbeeld een opdracht in het Nederlands en om te controleren of de kinderen het begrepen hebben, doen ze een terugkoppeling in het Fries. Vervolgens vragen ze een Poolse leerling die al redelijk Nederlands spreekt om het te in het Pools tegen een andere Poolse leerling te vertellen om te

kijken of het begrepen wordt. De docent spreekt dan zelf geen Pools, maar kan wel merken of de leerling het dan begrijpt.” De school noemt zichzelf een wereldschool en werkt ook alleen maar met vakoverstijgende taal.

Vvto en tweetalig onderwijs

In Nederland is er dankzij een soepelere wetgeving op voertalen in het onderwijs meer ruimte voor lesgeven in een andere taal. Hoewel het al gebruikelijk is om in groep 7 en 8 te starten met lessen Engels, beginnen veel scholen hier nu steeds vroeger mee, soms al vanaf groep 1. Dit wordt ook wel het vroeg vreemdetalenonderwijs (vvto) genoemd. Er is ruimte om 15% van de tijd les te geven in Engels, Frans of Duits, en met een speciale ontheffing ook voor het Spaans. Daarnaast leidt Nuffic nu ook een pilot met tweetalig primair onderwijs, waarbij het is toegestaan om leerlingen 30-50% van de tijd les te geven in het Engels.

Een ander initiatief, ook vanuit Nuffic, is het buurtalenproject. Hierbij krijgen kinderen op scholen in grensregio's spelenderwijs vanaf groep 1 les in het Frans of Duits. Volgens het buurtalenonderwijs kan het zelfs al genoeg zijn om 5 minuutjes per dag bezig te zijn met een andere taal.

Streektaalonderwijs

Op veel scholen wordt daarnaast aandacht besteedt aan streektaalonderwijs. Willemijn Zwart noemt het Drentse initiatief *Wiesneus*, een tijdschrift met liedjes en verhaaltjes in dialect. Het tijdschrift is in verschillende Nedersaksische dialecten beschikbaar. “We hebben in Overijssel alleen al 160 scholen die het tijdschrift *Wiesneus* ontvangen. Het gaat daarnaast ook naar 300 andere scholen van Groningen tot de Achterhoek, allemaal in een ander dialect en zelfs met aandacht voor plaatselijke dialectverschillen.” De kinderen leren de liedjes en er komen grootouders verhaaltjes voorlezen in dialect. Het streven is om de maand maart de maand van de streektaal te benoemen, zodat meer scholen dit voorbeeld volgen.

Andere initiatieven

Er bestaan daarnaast nog vele andere initiatieven voor meertaligheid op de basisschool. Zo zijn er in Nederland internationale scholen gericht op expats met allerlei verschillende taalachtergronden. Eén van die internationale scholen is de basisschool Reigerlaan in Eindhoven, waar kinderen 50% van de tijd les krijgen in het Nederlands en de andere 50% in het Engels of zelfs hun moedertaal. Deze school werkt veel samen met expats en internationale leerlingen, en wil ook lessen aanbieden in hun thuistaal. Frederike Groothoff: “Ze ontdekten dat er al een heel platform bestond waar alle Heritage Language Schools uit Eindhoven bij zijn aangesloten (HLSE). En nu faciliteert de school dus dit platform en stimuleert het de leerlingen om op bepaalde dagen in de week lessen te volgen in hun eigen taal.”

Andere voorbeelden van scholen die veel met meertaligheid bezig zijn, zijn de Language Friendly Schools, een initiatief van de Rutu Foundation. Op dit moment kent Nederland twee scholen die hierbij aangesloten zijn: de Sint Janschool (scholengemeenschap ASKO) en de DENISE-school (scholengemeenschap Esprit), beide in Amsterdam. Deze scholen voeren een taalvriendelijk beleid binnen de school en proberen de meertaligheid van de leerlingen positief in te zetten in het onderwijs.

4.3.2 Meertalige lesactiviteiten

De participanten is daarnaast gevraagd welke lesactiviteiten ze al kennen, gericht op implementatie van aandacht voor meertaligheid in het reguliere curriculum. Veel van de lesactiviteiten die genoemd worden, komen vanuit een van de onderwijsconcepten uit 4.3.1. Toch zijn bijna al deze oefeningen

ook geschikt voor scholen met een kleine of geen meertalige populatie. Ze kunnen dan ook zeker als voorbeeld kunnen dienen wanneer meertaligheid wordt opgenomen in de kerndoelen.

Hanna Kuijs geeft aan dat scholen niet eens direct een volledige ommezwaai hoeven te maken om bewustwording te creëren: “Het hoeft allemaal niet zo groots en meeslepend te zijn. Bij ons wordt veel gedaan met verjaardagsliedjes in andere talen bijvoorbeeld, of het groeten in de ochtend of het woord van de dag of het maken van een taalportret. Het gaat vooral om een stukje bewustwording.” In haar nieuwkomersklas mogen kinderen ook vaak schrijfopdrachten in hun eigen taal doen. “Hoe beoordeel je dat dan? Niet. Het gaat vooral om het proces van het schrijven. En als ze het kunnen, vraag ik of ze het in beide talen doen. Of dat ze het in de moedertaal schrijven en aan mij in het Nederlands vertellen wat er staat.” De meertaligheid wordt in dit geval dus functioneel ingezet om een bepaalde vaardigheid te ontwikkelen – bijvoorbeeld schrijven – en draagt bij aan bewustwording. Gerrit-Jan: “Meertaligheid zelf hoeft daarbij niet een doel op zich te zijn”.

Het 3M-project van NHL Stenden (3M-project, z.d.), waar Mirjam Günther en Joana Duarte projectleiders van zijn, biedt een toolbox voor losse activiteiten. Daarbij draait het wel vooral om taalleerstrategieën. Mirjam Günther: “Kinderen leren hun taalregisters openzetten: hoe kun je de talen die je spreekt gebruiken om een andere taal te leren? Ze moeten bekende talen juist zien als een hefboom.” Maar ook wanneer het niet gaat om het leren van een taal, is het stukje bewustwording in de klas ook voor haar belangrijk. Zo noemt ze het werken met taalportretten, waarbij kinderen een poppetje inkleuren met de talen die het kind kent. Zo leren kinderen ook van elkaar dat niet iedereen dezelfde taal van huis uit spreekt.

Joana Duarte laat kinderen vooral veel onderzoekend leren over talen. Zo liet ze de kinderen een factsheet maken over het Arabisch, waarbij de leerlingen tot de conclusie kwamen dat taal en natie los van elkaar kunnen staan. In weer een andere opdracht liet ze kinderen nadenken over streektalen. De kinderen spraken zelf geen spreektaal, maar moesten interviews doen met groepen mensen die dit wel doen. Na de interviews waren de kinderen allemaal overtuigd van het belang van spreektaal: “De kinderen hebben toen zélf geconcludeerd: deze talen hebben voor sprekers een héél belangrijke centrale rol bij alles wat zij doen, denken en zeggen,” stelt Joana Duarte. “Dus de combinatie van onderzoekend leren met thema’s die niet gaan over taalvaardigheid maar over kennis over taal werkt naar onze ervaring heel goed. Op die manier hebben de kinderen niet de druk: ik moet perfect Fries, Duits of Frans spreken. Het gaat er om dat ze kennis verzamelen en de talen ervaren.”

Ook is het interessant om actief anderstalige sprekers op te zoeken, wat vooral voor scholen met een kleinere meertalige populatie interessant kan zijn. Mirjam Günther: “In ieder dorp, in iedere stad heb je anderstaligen. Nodig dan eens iemand met een andere taalachtergrond uit in de klas. Het gaat dan meer om het praten over een meertalige samenleving dan dat je echt andere talen gebruikt. Je kan hiervoor ook filmpjes gebruiken en andere talen laten horen aan de kinderen, zoals het verschil tussen hoe Fransen ‘croissant’ zeggen en hoe wij dat doen”. Daarnaast worden ook de initiatieven eTwinning en MySchoolsNetwork genoemd, waarbij scholen hun klassen met schoolklassen uit andere landen kunnen laten communiceren. Hier kunnen kinderen ook direct zien hoe culturen in andere landen verschillen, vertelt Joana Duarte. “Niemand eet zoveel brood als Nederlandse kinderen. Er zitten veel Mexicaanse scholen op MySchoolsNetwork en die brengen bijvoorbeeld allemaal bonenschotels mee. Dus toen de kinderen van de Friese school dat zagen, waren ze helemaal verbaasd.”

4.3.3 Deelconclusie

Er zijn veel soorten onderwijsconcepten waar al op verschillende manieren aandacht wordt besteedt aan meertaligheid. Hoewel deze concepten zich vaak onderscheiden van het reguliere onderwijs, kunnen veel van de uitgangspunten wel als voorbeeld dienen voor andere scholen. De voorbeelden zijn

niet alleen beperkt tot scholen met anderstalige kinderen, maar laten ook zien dat er veel met streektaal kan worden gedaan en dat er voorbeeld kan worden genomen aan het beleid van andere landen. Wanneer gevraagd wordt naar lesactiviteiten rondom meertaligheid in het curriculum, weten de participanten erg veel te benoemen. Meestal gaat het daarbij om kleine handelingen die de kinderen bewust maken van het bestaan van andere talen. Andere oefeningen gaan juist weer over kleine onderzoekjes naar andere talen en naar hoe talen in elkaar steken. De oefeningen bieden de kinderen een extra blik op meertaligheid en cultuur, maar dienen daarnaast ook ter ontwikkeling van de onderliggende vaardigheden die centraal staan bij het vak Nederlands: lezen, schrijven, spreken en luisteren.

4.4 Thema 4: Lesmateriaal

4.4.1 Apart lesmateriaal of geïntegreerd

De participanten is gevraagd of meertaligheid als aparte lessen moet worden gegeven, of geïntegreerd moet worden met ander vakken. De antwoorden van de participanten komen hierin overeen met het eerste thema (zie 4.1): meertaligheid moet niet gezien worden als apart vak, maar moet een integraal onderdeel worden van het onderwijs.

Wanneer wordt gevraagd hoe het lesmateriaal er dan uit moet zien, wordt gesteld dat meertaligheid er doorheen de lesmethode een aandacht voor meertaligheid terug moet komen. Hanna Kuijs: “In het lesmateriaal zou eigenlijk een soort meertalig minibrilletje toegevoegd moeten worden voor de leraar.” Dit zou er dan uit kunnen zien als een concreet handvat met tips bij de opdracht. Joana Duarte gaat daarin nog een stapje verder: “Het zou leuk zijn als er QR-codes in methodes staan, die leraren dan kunnen scannen. En dan zien ze bijvoorbeeld een video van een andere leraar die vertelt hoe die de opdracht naar de klas vertaald heeft met een meertalige bril. [...] Dan hebben leraren een duidelijk voorbeeld.”

Maar de participanten benadrukken nogmaals dat het vooral belangrijk is dat het een attitude is die zowel bij de docent als in de methode aanwezig moet zijn. Het moeten geen losse lesjes meertaligheid zijn, maar het moet een realiteit zijn die bij elke methode en bij elk vak gewaarborgd kan worden. Logische vakken om de verbinding het meest duidelijk te maken zijn burgerschap, aardrijkskunde en geschiedenis. Er moet in de methodes ruimte worden geboden aan meertaligheid en de docent moet de didactische vaardigheid hebben om elke les talig te kunnen bekijken.

4.4.2 Boodschap uitgevers

Uitgevers zullen dus meertaligheid uiteindelijk moeten integreren in de methode. De wens van de participanten is dat dit doorheen alle methodes gebeurd. Gevraagd is wat dan ook de boodschap moet zijn richting de uitgevers. Willemijn Zwart: “Het is ontzettend belangrijk dat er goede methodeontwikkelaars zijn met een open visie, die niet alleen maar hun oude methodes gaan herschikken en aanpassen om toch weer aan die kerndoelen te voldoen.” Er moet dus sprake zijn van een grondige herziening van de huidige methoden, in plaats van dat er kleine aanpassingen worden doorgevoerd. En ook daarbij moet het besef van de meertalige realiteit duidelijk zijn. “Uitgeverijen moeten heel erg doordrongen zijn van het onderzoek naar en het belang van meertaligheid,” stelt Hanna Kuijs. “Ik snap dat uitgeverijen niet mee kunnen waaien met alle hypes, maar meertaligheid is zeker geen hype. Het is de realiteit.”

Het is de taak aan de uitgeverijen om de leraren de benodigde handvatten te bieden en de vertaalslag te maken van onderzoek naar praktijk, vinden de participanten. Hanna Kuijs: “Je kunt niet verwachten van leraren dat ze dat zelf bedenken, dat moeten methodemakers echt aanreiken. [...]

Leraren hebben concrete handvatten nodig. Daarvoor is meer expertise bij uitgeverijen nodig op gebied van NT2 en meertaligheid.”

4.4.3 Deelconclusie

Voor wat betreft het lesmateriaal is de wens dat er dus geen aparte lesmethodes komen, maar dat het als extra ‘brilletje’ wordt toegevoegd in de methodes. Leraren moeten duidelijke voorbeelden hebben van hoe ze meertaligheid in de klas kunnen toepassen. Methodes moeten daarvoor concrete handvatten maken, en daarvoor moet er voldoende kennis over meertaligheid en NT2 aanwezig zijn bij de uitgeverijen. Zij moeten voor de leerkrachten de vertaalslag van onderzoek naar praktijk maken. Het is bovendien belangrijk dat ook uitgeverijen zich echt bewust zijn van de meertalige realiteit. Er moet sprake zijn van een nieuwe visie en een grondige herziening van de methodes om aan de kerndoelen te voldoen.

5. Conclusie en discussie

In dit onderzoek is geprobeerd de volgende vraag in het kader van de bouwsteen Meertaligheid en cultuurbewustzijn te beantwoorden: “Als het leren kennen van het belang van Standaardnederlands en het ervaren van de waarde van andere talen en taalvariëteiten een doel wordt in het (basis)onderwijs, hoe kun je dat dan vormgeven in zowel de doelbeschrijvingen als in de lespraktijk?” Dit is gedaan door interviews te houden met leerkrachten en experts op het gebied van meertaligheid om hun visie op de implementatie van de bouwsteen te inventariseren. De interviews behandelden daarbij vier thema’s: van bouwsteen naar kerndoel, professionalisering leerkrachten, huidige onderwijspraktijk en lesmateriaal.

Wat in de interviews continu naar voren kwam was dat de nadruk moet komen te liggen op het ontwikkelen van een positieve attitude ten opzichte van meertaligheid. Om dit te creëren, is het belangrijk dat kinderen meer in aanraking komen met meertaligheid, er meer kennis over ontwikkelen en meertaligheid als realiteit gaan beschouwen. Om die reden zal meertaligheid dan ook doorheen het onderwijs moeten worden geïntegreerd, zodat het niet een afgebakende les wordt, maar iets wat bij alle vakken terugkomt. De wens bestaat ook dat het in de kerndoelen duidelijk terugkomt, maar dat wel duidelijk is wat de verbinding is met andere vakken als aardrijkskunde, burgerschap en geschiedenis.

Het formuleren van een kerndoel bleek lastig. Het is dan ook erg belangrijk om de notitie te maken dat de experts en leerkrachten hier niet in onderlegd zijn. Deze vraag werd enkel gesteld om een idee te krijgen van waar zij de nadruk op zouden willen leggen. Alle participanten stelden dat het kerndoel om attitudevorming moet gaan. Attitudevorming is echter ingewikkeld om vast te leggen in wettelijke kerndoelen, omdat dit politiek gevoelig ligt. Gelukkig geven alle participanten aan dat als leerkrachten en leerlingen kennis ontwikkelen over meertaligheid en meer over meertaligheid horen of het zelf ervaren, dit een kans biedt voor het ontwikkelen van een positieve attitude. Hoe dan die attitudevorming meetbaar te maken is, vonden ze lastig en ze vonden het ook niet direct nodig om er kennis aan te koppelen. Merkbaar zou het wel moeten zijn, maar het zou zich juist vooral moeten uiten in simpelweg meer aandacht besteden aan meertaligheid of kennis over taal in het algemeen in de klas.

De bouwsteen is bedoeld voor de ontwikkelaars van de nieuwe kerndoelen voor het onderwijs, maar als meertaligheid in een kerndoel is gevat, benadrukken de participanten wel dat dit belangrijk is voor iedereen: van leerkrachten tot uitgeverij tot het Pabo-onderwijs moet iedereen doordrongen zijn van het belang van meertaligheid voor het individu en voor de samenleving. Uiteindelijk dienen zij allemaal als voorbeeldrol voor de kinderen; wanneer zij positief staan tegenover meertaligheid en dit in de lessen en methodes uitdrukken, leren kinderen die positiviteit ook. Er is daarom behoefte aan meer kennis bij leerkrachten, binnen de Pabo en bij uitgeverijen en er moet meer aandacht zijn voor

theoretische taalachtergronden bij het lesgeven. De participanten zijn zich wel stuk voor stuk bewust van de werkdruk van leerkrachten en snappen dat bijscholing daarom een luxe is die niet iedereen zich kan permitteren. Om die reden is het belangrijk dat ook methodes al meer handvatten bieden voor de leerkrachten, zodat het direct praktisch toepasbaar is. De participanten zijn van mening dat er aan het adres van leerkrachten, Pabo's en uitgeverijen nog veel moet gebeuren voordat het mogelijk is om kinderen te onderwijzen met een meertalige didactiek, maar de integratie van deze bouwsteen in de kerndoelen is daarvoor een belangrijk begin.

In de praktijk bestaan al veel scholen en lesactiviteiten waar een voorbeeld aan kan worden genomen. Dit zijn scholen met een meertalige populatie, maar ook scholen in streektaalgebieden. Voor eentalige Nederlandse scholen moet de nadruk worden gelegd op verrijking en op de meertaligheid in de omgeving van het kind, wat zelfs gevonden kan worden in het repertoire in verschillende sociale situaties. De lesactiviteiten die erbij horen, zijn voor alle kinderen geschikt en zijn van toepassing op alle domeinen van het Nederlands. De voorkeur gaat hierbij uit naar oefeningen die met meertaligheid te maken hebben, maar niet meertaligheid zelf als doel hebben.

Voor dit onderzoek is met veel experts en leerkrachten gesproken met uiteenlopende achtergronden en expertises. Hoewel veel antwoorden in de basis overeenkwamen, had elke expert en elke leerkracht een toevoegingen vanuit de eigen expertise. Hierdoor is er een grote hoeveelheid data verzameld waardoor het onderzoek uiteindelijk erg uitgebreid is geworden. Wel kan het onderwerp daarmee vanuit verschillende hoeken belicht worden, waardoor de visie op meertaligheid voor nieuwkomerskinderen, Friestalige kinderen, kinderen uit streektaalgebieden en eentalige Nederlandse kinderen relevant is gemaakt.

De participanten vonden het niet altijd gemakkelijk om antwoord te geven op de vragen. De antwoorden bestaan dan ook niet alleen uit feiten, maar zijn vooral de visies van de participanten op dit onderwerp. Een idee van hoe meertaligheid in het onderwijs eruit zou kunnen zien. Veel experts staan ver van de onderwijspraktijk af en veel leerkrachten staan ver van de wetenschap af. Door deze twee groepen te combineren in dit onderzoek is geprobeerd de visies van beide achtergronden te combineren tot een gezamenlijke visie.

Uiteindelijk is het bereiken van en het doordringen tot alle groepen die zich bezighouden met het onderwijs de sleutel tot het succesvol implementeren van een bouwsteen als Meertaligheid en cultuurbewustzijn. Kennis over meertaligheid is daarbij de basis en moet dan ook verspreid worden. Zoals Frederike Groothoff in haar interview aangaf: "Als we nou allemaal één iemand buiten onze kring vertellen over het belang van meertaligheid, dan wordt de kring steeds een beetje groter."

6. Literatuur

3M-project. (z.d.). *3M: Meer kansen met meertaligheid*. Geraadpleegd van <http://www.3mproject.nl/>.

Van Avermaet, P. (2015). Waarom zijn we bang voor meertaligheid? *Levende talen Magazine*, 2015(7). 6-10.

CBS (2020). *Hoeveel mensen met een migratieachtergrond wonen in Nederland?* Geraadpleegd van <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/dossier-asiel-migratie-en-integratie/hoeveel-mensen-met-een-migratieachtergrond-wonen-in-nederland->

Duarte, J. (2020). *Troef of trend? Actuele ontwikkelingen in de meertaligheidsdidactiek* [Oratie]. Geraadpleegd van https://www.nhlstenden.com/sites/default/files/bedrijven_en_onderzoek/lectoraten_documenten/inauguratie_boek_joana_duarte.pdf

De Graaf, A. Delarue, S. & De Coninck, K. (2019). *Antwoorden op omgaan met meertaligheid in het Nederlandse taalgebied*. Geraadpleegd van <http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/Omgaan%20met%20meertaligheid%20in%20het%20onderwijs.pdf>

Europese Unie (z.d.). *EU-talen*. Geraadpleegd van https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-languages_nl

Gubbels, J., Van Langen, A.M.L., Maassen N.A.M. & Meelissen, M.R.M. (2019). *Resultaten PISA-2018 in vogelvlucht*. Enschede: Universiteit Twente.

Horner, K., & Weber, J. J. (2017). *Introducing multilingualism: A social approach*. Londen: Routledge.

Jekel, K. (2009). *Moedertaal instructietaal? Een literatuurstudie naar de cognitieve consequenties van tweetaligheid, en het inzetten van de moedertaal als instructietaal in het onderwijs* (Masterscriptie). Geraadpleegd van <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/35288>

Koninklijke Academie van Nederlandse Wetenschappen (KNAW) (2018). *Talen voor Nederland*. Geraadpleegd van <https://www.knaw.nl/nl/actueel/publicaties/talen-voor-nederland>.

Van der Leeuw, B., Meestringa, T., Van Silfhout, G., Smit, J., Hoogeveen, M., Prenger, J., Langberg, M. & Jansma, N. (2017). *Nederlands: vakspecifieke trendanalyse 2017*. Enschede: SLO

Nuffic. (z.d.). *Verschillende vormen van vreemdetalenonderwijs*. Geraadpleegd van <https://www.nuffic.nl/onderwerpen/verschillende-vormen-van-vreemdetalenonderwijs/>

Ontwikkelteam Nederlands. (2019). *Toelichting Nederlands: Toelichting op het voorstel voor de basis van de herziening van kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders uit het ontwikkelteam Nederlands*. Den Haag: Curriculum.nu

Van Praag, L. (2016). *Haal meer uit meertaligheid: omgaan met talige diversiteit in het basisonderwijs*. Leuven/Den Haag: Uitgeverij Acco.

Prenger, J. & Van Silfhout, G. (2020). *Een stevige taalbasis voor iedereen*.

Raad van Europa (2018). *Common European Framework of Reference for Languages: Teaching, Learning, Assessment*. Companion Volume with new descriptors. Strasbourg: Raad van Europa.

Smits, J. & Aarnoutse, C. (2020, 4 februari). Kinderen in groep 1 moeten Nederlands spreken. *Eindhovens Dagblad*.

7. Bijlagen

Bijlage 1 – Interviewvragen

De bouwsteen/grote opdracht (deels vooropdracht)

In oktober 2019 heeft het Ontwikkelteam Nederlands de voorstellen ingediend op basis waarvan in een vervolgfase nieuwe kerndoelen ontwikkeld kunnen worden. Er zijn veel overeenkomsten met de [huidige set kerndoelen](#) voor het basisonderwijs, maar er wordt ook voorgesteld om nieuwe elementen aan het curriculum toe te voegen. Een van die elementen is ‘[Meertaligheid en cultuurbewustzijn](#)’. De kern voor het basisonderwijs is:

In de bovenbouw po vergroten leerlingen hun taal- en cultuurbewustzijn. Dit doen ze door in gesprek te gaan over het Standaardnederlands, andere talen en taalvariëteiten en ze te vergelijken. Ook worden ze zich bewust van diverse talige culturele uitingen in de Nederlandse samenleving en gaan er gezamenlijk mee aan de slag. Ze versterken hun beheersing van het Standaardnederlands, hun meertalige competentie, zelfvertrouwen, spreek- en schrijfdurf.

In grote opdracht 3 is beschreven om welke inhouden het zou moeten gaan en in bouwsteen 3.1 is beschreven welke kennis en vaardigheden leerlingen rond deze inhoud zouden moeten verwerven. Deze eerste vragen gaan over deze bouwsteen.

Als u de bouwstenen 3.1 voor de twee fasen van het basisonderwijs bekijkt (po onderbouw en po bovenbouw):

- Wat zijn dan volgens u de belangrijkste kennis en vaardigheden die leerlingen zouden moeten verwerven rondom meertaligheid en cultuurbewustzijn? Als u een aspect zou mogen kiezen, welke zou dat dan zijn?
- Wat vindt u de minst belangrijke kennis en vaardigheden die beschreven staan in de bouwstenen 3.1 meertaligheid en cultuurbewustzijn?

We hopen dat deze voorstellen omgewerkt mogen worden naar nieuwe kerndoelen.

- Wat zouden volgens u de nieuwe (kern)doelen moeten zijn bij het thema Meertaligheid en cultuurbewustzijn? De leerling kan.... De leerling weet...
- Vindt u dat er een apart kerndoel Meertaligheid & cultuurbewustzijn moet komen? Of moet zo'n doel geïntegreerd worden met andere doelen?
- Is het mogelijk een beheersingscomponent aan zo'n kerndoel te verbinden (meetbaar of merkbaar)? NB. Het kerndoel zou de beheersing eind groep 8 beschrijven en het gaat hierbij om alle leerlingen in het funderend onderwijs, ongeacht niveau en thuistaal)?

Implementatie in onderwijs

Als de nieuwe kerndoelen er liggen (2022-23) moeten ze geïmplementeerd worden in het onderwijs. Voor veel scholen zal dat een nieuw onderdeel worden, waarop ze zich moeten oriënteren en voor moeten professionaliseren. Om scholen daarbij te ondersteunen, zullen er uiteraard leerlijnen ontwikkeld worden en zullen er doorkijkjes naar de praktijk gegeven worden. Gelukkig zijn er al heel wat mooie praktijkvoorbeelden te vinden!

Huidige onderwijspraktijk

De volgende vragen gaan over de huidige onderwijspraktijk:

- Kent u al scholen die elementen van de bouwsteen al in hun curriculum hebben zitten? Die al lesactiviteiten ontplooiën op het gebied van Meertaligheid en cultuurbewustzijn?
- Welke activiteiten zijn dat? Kunt u die beschrijven? Wat is het doel van deze activiteiten? Welke taaldomeinen spelen in die activiteiten een rol?

Activiteit	Groep	Doel van de activiteit?	Welke taaldomeinen zijn betrokken?

Professionalisering leerkrachten

Voor veel leerkrachten zal dit een nieuw thema zijn. Wat hebben leerkrachten nodig om goed onderwijs te verzorgen rondom dit kerndoel?

- Wat hebben leerkrachten volgens u nodig om leerlingen kennis en vaardigheden te laten ontwikkelen rondom het nieuwe thema ‘Meertaligheid en cultuurbewustzijn’?
  - o Wat moeten leerkrachten weten?
  - o Wat moeten ze kunnen?
  - o Wat hebben ze daar bij nodig? Welke ondersteuning zouden ze daar bij nodig hebben?
- Zijn er verschillen tussen scholen die een meertalige populatie hebben en scholen die dat niet hebben? Hoe kan worden gezorgd dat deze bouwsteen niet alleen relevant is voor scholen met meertalige kinderen, maar ook voor scholen met eentalige Nederlandse kinderen?
- Voor de pabo-docenten: wat wordt er op de pabo aan meertaligheid gedaan en hoe zou hier ook meer aandacht aan besteed kunnen worden zodat de bouwsteen ook daadwerkelijk in het onderwijs geïmplementeerd kan worden?

Lesmateriaal

- Wat voor lesmateriaal moet er komen? Moeten dit aparte oefeningen zijn of moet dit geïntegreerd worden in andere vakken? Wat voor lesactiviteiten horen bij de kennis en vaardigheden die nu beschreven staan in bouwsteen 3.1?
- Wat zou de boodschap naar uitgevers moeten zijn?
- Is er nu al goed lesmateriaal beschikbaar om aandacht te kunnen besteden aan meertaligheid? Kent u daar voorbeelden van?
- In hoeverre besteden huidige methodes aandacht aan meertaligheid?